

Uloga *Liječničkog vjesnika* u njegovanju strukovnog jezika – *Da ne će naš govor biti pun njemačkih, a i često suvišnih latinskih i grčkih izraza, te naše pisane radnje vrviti od nesgrapnih kovanica*

The role of *Liječnički vjesnik* in nurturing professional language – *That our speech will not be full of German, and often superfluous Latin and Greek terms, and that our written works will not be full of clumsy coins*

Stella Fatović-Ferenčić^{1,2} , Silvija Brkić Midžić²

¹Odsjek za povijest medicinskih znanosti, Zavod za povijest i filozofiju znanosti, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

²Hrvatski muzej medicine i farmacije, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

Deskriptori

TERMINOLOGIJA;
PERIODIČNE PUBLIKACIJE – povijest;
GOVOR; POVIJEST 19. STOLJEĆA;
POVIJEST 20. STOLJEĆA; POVIJEST 21. STOLJEĆA;
HRVATSKA

Descriptors

TERMINOLOGY AS TOPIC;
PERIODICALS AS TOPIC – history;
SPEECH; HISTORY, 19TH CENTURY;
HISTORY, 20TH CENTURY; HISTORY, 21TH CENTURY;
CROATIA

SAŽETAK. Tematika jezika oblikovana je od samih početaka objavljivanja *Liječničkog vjesnika* u interaktivno područje rasprava o terminološkim dvojicama s kojima se liječnici susreću u svojoj svakodnevnoj praksi sve do danas. Na temelju 129 obrađenih članaka objavljenih u različito naslovljenim rubrikama *Liječničkoga vjesnika* u radu su razmatrani uloga i utjecaj ovog časopisa u podizanju svijesti o strukovnom jeziku/nazivlju. Izašlo je na vidjelo da su nastojanja vezana uz pravilnost pisanja medicinskih članaka i uporaba hrvatske medicinske terminologije kontinuirana briga kako Hrvatskoga liječničkog zbora, tako i njegovog časopisa *Liječničkog vjesnika*, koja se očitovala kroz nekoliko značajnijih inicijativa. U ranijim razdobljima ističu se inicijative za prikupljanje građe za hrvatsko medicinsko nazivlje, dok su u novijim razdobljima aktualnije rasprave vezane uz pravilno pisanje dijagnoza, uporabu latinizama, korektno korištenje dvojenih naziva, izbjegavanje tuđica i slično. Formalni lektorski zahvati prvi put su iskazani u impresumu *Liječničkog vjesnika* 1975. godine. Autorice naglašavaju potrebu daljnjeg rada na njegovanju i unaprjeđivanju medicinskog jezika i nazivlja na stranicama *Liječničkog vjesnika* te nastavka zalaganja za pravilno pisanje i redovito objavljivanje medicinskih tekstova na hrvatskom jeziku.

SUMMARY. The topic of language has been shaped from the very beginning of the publication of *Liječnički vjesnik* into an interactive area of discussions on terminological dilemmas that physicians encounter in their daily practice until today. Based on 129 articles published in differently titled sections of *Liječnički vjesnik*, the paper discusses the role and influence of this journal in raising awareness of professional language/terminology. It came to light that efforts related to the correctness of writing medical articles and the use of Croatian medical terminology are a continuous concern of both the Croatian Medical Association and its journal *Liječnički vjesnik*, which manifested itself through several significant initiatives. In earlier periods, initiatives for collecting material for Croatian medical terminology were highlighted, while in more recent periods discussions related to the correct writing of diagnoses, use of Latinisms, correct use of dubious names, avoidance of foreign words and the like are more current. Formal language editing was introduced in 1975, when Branko Erdeljac was mentioned as language advisor and proofreader. The authors emphasize the need for further work on nurturing and improving the medical language and terminology on the pages of *Liječnički vjesnik* and the continued commitment to the correct writing and regular publication of medical texts in the Croatian language.

U kontinuitetu izlaženja *Liječničkog vjesnika* njegovanje jezika i prikupljanje hrvatske medicinske terminologije opstaje kao trajna nit sve do danas. Na početku su to tek pojedinačne inicijative, nešto kasnije iza takvih projekata stoji Zbor liječnika i uredništvo *Liječničkog vjesnika*. Zahvaljujući tim inicijativama pojedini projekti su zaživjeli kao važna publicistička izdanja.

U ovom radu pokušat ćemo odgovoriti na pitanje zašto je tematika hrvatskoga medicinskog jezika i terminologije bila važna liječnicima, koje su bile motivacije za pisanje o jeziku te kako su i s kojim obrazloženjima pojedini urednici provlačili ovu tematiku kroz stranice *Liječničkog vjesnika*. Jednako tako propitale

smo ulogu i utjecaj *Liječničkog vjesnika* u podizanju svijesti o strukovnom jeziku/nazivlju i poticanju izgradnje strukovne terminologije te njegovu povezanost sa širim jezičnim programima.

Kako bismo odgovorile na navedena pitanja, istražile smo sve brojeve *Liječničkog vjesnika* s ciljem identifikacije članaka koji obrađuju ovu tematiku te naziva

✉ Adresa za dopisivanje:

Izv. prof. dr. sc. Stella Fatović-Ferenčić, <https://orcid.org/0000-0001-9637-4792>
Odsjek za povijest medicinskih znanosti Zavoda za povijest i filozofiju HAZU,
Gundulićeva 24, 10000 Zagreb, e-pošta: stella@hazu.hr

Primljeno 6. svibnja 2022., prihvaćeno 24. svibnja 2022.

TABLICA 1. ČLANCI NA TEMU HRVATSKOGA MEDICINSKOG JEZIKA I NAZIVLJA OBJAVLJENI U *LIJEČNIČKOM VJESNIKU* PO RUBRIKAMA OD OSNUTKA ČASOPISA DO DANAS

TABLE 1. ARTICLES ADDRESSING CROATIAN MEDICAL LANGUAGE AND TERMINOLOGY BY SECTIONS PUBLISHED IN *LIJEČNIČKI VJESNIK* FROM ITS FOUNDING UNTIL TODAY

Rubrika / Section	Razdoblje / Period	Broj članaka / Number of articles
Hrv. medicinska terminologija / Croatian medical terminology	1902.	1
Razgovori o hrvatskom medicinskom nazivlju / Conversation dealing with Croatian medical terminology	1912.	2
O hrvatskom medicinskom nazivlju / On Croatian medical terminology	1912.	1
Riječnik medicinskih naziva / Dictionary of medical terms	1923.	1
Građa za medicinsku terminologiju / Medical terminology resources	1938. – 1942.	26
Terminološki rječnik / Terminology dictionary	1973.	2
Terminologija / Terminology	1976. – 1994.	42
Medicinsko nazivlje / Medical terminology	1997.	2
Pisma uredniku/uredništvu / Letters to the editor/editorial board	1961. – 2015.	26
Osvrti / Reviews	1961. – 2012.	13
Historija medicine / History of medicine	1940.	1
Iz naše medicinske prošlosti / From our medical history	1976. – 1993.	4
Članci i predavanja / Articles and lectures	1928. – 1940.	3
Kongresni i simpozijški radovi / Congress and symposium papers	1976.	1
Zdravstvena zaštita / Health Care	1982.	1
Feljton / Feuilleton	1935.	1
Pregledi / Reviews	1994.	1
Prikazi knjiga / Book reviews	2007.	1
Ukupno / In total	1902. – 2015.	129

rubrika u kojima su objavljivani. U tu svrhu obrađeno je ukupno 129 članaka objavljenih u više različito naslovljenih rubrika, koje se mogu sumarno razvrstati u sljedeće formalne skupine: terminologija, pisma uredništvu, osvrti, povijest medicine, članci i predavanja, kongresni i simpozijški radovi, zdravstvena zaštita, feljton, pregledi, prikazi knjiga (tablica 1). U svrhu

identifikacije mijena hrvatskoga jezičnog standarda kroz *Liječnički vjesnik* slijedile smo tragove primjene važećih jezičnih normi, prepoznajući u objavljenim tekstovima i u verbalnim konstrukcijama na naslovnicama utjecaj kulturnih i političkih strujanja.

Da ćemo u medicinskoj struci kao Hrvati moći i izpravno hrvatski govoriti i pisati: prve inicijative Zbora o prikupljanju strukovnog nazivlja

Za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije nije uspjela kulturna standardizacija na cijelom državnom teritoriju. Zahvaljujući razvoju tiska do sredine 19. stoljeća počeli su se standardizirati lokalni vernakulari, a time i poticati etnički jezično-kulturni identitet. Jezik i kultura su postale najvažnije odrednice nacionalnog identiteta. Nacija se poimala kao jezično-kulturni etnički kolektivitet koji je nadređen pojedincu i koji ga određuje.¹ Nacionalna ideja nošena potrebom promicanja hrvatskog jezika nije bila strana ni hrvatskom liječništvu još od Ilirskog pokreta u koji su bili uključeni i mnogi liječnici u smislu poticanja i promicanja pismenosti, podizanja čitaonica, kazališta i objavljivanja tiska na hrvatskom jeziku.² Bitna obilježja tog vremena živopisno prikazuje Ivan Dežman u predgovoru svoga rječnika: *Nit je u nas kakve škole za ljčnike, nit za vidare, pače i primalje nam se u tuđih pokrajinah na zemaljske troškove odgajaju; nema u nas ni porodišta, ni nahodišta, a ono malo ludnic (bog im se smilovao) i bolnic, što ih imamo, većinom u tuđih su rukû. K tomu i druga nevolja, što je polovica ljčnikov tuđjega porëkla. Ako i jest u njih dobre volje, slabo ti ga oni pristanu uz nas, jer dob-niji čovëk težko će vatrom mladosti prionuti uz tuđu knjigu i jedva će naučiti toliko hrvatski, da uzmogne s bolestnikom se razumëti. I da nisu prije nekoliko godin, nekakvom srëčom, domaće oblasti hrvatskim jezikom progovorile, ni danas još spomena hrvatskomu ljčnik-komu spisu nebi. Uza takve i tolike nevolje ne čudi se nitko, ako dosad hrvatska ljčnička knjiga svetla božjega ugledala nije. Bilo je možebit takvih ljčnikov, koji su iz ljubavi prema narodu i znanosti htëli koju ljčničku napisati, al uvidiše umah, da se i tuj i velikom mukom malo postići može; nestajalo im je onoga, bez čega se knjiga razumno pisati nemože, nebijaše ljčničkoga nazivlja.*³

U takvim okolnostima rađala se potreba za okupljanjem i formiranjem medicinskih udruga koja je posljedično rađala i ideju o osnutku strukovnog časopisa na nacionalnom jeziku. U Hrvatskoj su ti procesi, nakon više neuspjelih pokušaja, kulminirali osnutkom *Sbora liečnika kraljevina Hrvatske i Slavonije* 1874., prema mnogim povjesničarima medicine najvažnijim događajem u daljnjem razvoju medicine i zdravstva na našim prostorima. Zbor je ubrzo krenuo s priprema-ma za izdavanje svoga časopisa pa je 1877. pokrenut *Liječnički vjesnik*, naš najstariji i najdugovječniji medicinski časopis. Riječ je o glasilu s kojim se hrvatski li-

ječnici identificiraju, koje oblikuje njihov mentalitet i prioritete, koje postaje forumom za promicanje strukovnih interesa, ali i onih koji jačaju nacionalni identitet struke. Taj se identitet prije svega stječe jezikom kao najsnažnijim obilježjem identiteta osobe i naroda.⁴ U vrijeme kada počinje izlaziti *Liječnički vjesnik* na snazi je korijenski pravopis ilirskoga tipa koji je službenim proglasio ban Mažuranić 1862. godine. Primjena te jezične norme vidljiva je već na naslovnica časopisa (naslov: *Liečnicki viestnik*)⁵, a nastavit će se i nakon objave prvoga hrvatskog fonološkog pravopisa Ivana Broza iz 1892., sve do 1910. godine. Unatoč navedenom, u to vrijeme liječnici koji rade u Hrvatskoj obrazovani su pretežito na inozemnim sveučilištima unutar Austro-Ugarske Monarhije pa uglavnom rabe stručnu literaturu koja dolazi iz njemačkoga govornog područja. Stoga nije bila rijetkost da njihove radnje koje šalju za objavu u *Liječničkom vjesniku* vrve tuđicama i nemuštim konstrukcijama primjerenijim njemačkom nego hrvatskom jeziku. Ove pojave prvi opažaju upravo urednici *Liječničkog vjesnika* koji u najvećem dijelu u to vrijeme i sami uređuju pristigle članke, katkada i sami popunjavaju stranice lista kako bi čitateljstvu priskrbili zanimljive tekstove. Pritom su malobrojni izvori na koje se autori mogu osloniti u svom pisanju, što potvrđuju i Čačkovićeve riječi na glavnoj skupštini Zbora održanoj 25. siječnja 1897.: *Dan danas, ako tko kuša, da štogod na znanstvenom polju radi, imade se boriti s velikimi poteškoćami poglavito glede strukovnih izraza i u obće svega onoga, što spada na jezičnu stranu. Mi imademo zastarjeli riečnik Dežmanov, imademo nepodpuno izdanje Nemičićeva riečnika. Prvi je već sada zastario, a potonji, koji izlazi od 10 godina, bit će takodjer djelomice već zastario, a djelomice nepodpun, te ne će odgovarati svrsi. Osim toga imademo još samo nekoliko djela od dra. Lobmayera i Švarcovu anatomiju. Ja mislim, da bi trebalo raditi onako, kako vidimo u srbskom arhivu, naime, da se sabire hrvatska terminologija, bilo koja postoji u narodu, bilo koju rabe liečnici u raznih krajevih. Ja predlažem, da glavna skupština izabere odbor od 5 lica, kojemu će biti zadaća sabirati gradju za hrvatsku medicinsku terminologiju.*⁶ Uključujući se u raspravu Schwarz postavlja pitanje *ima li taj odbor samo sabirati narodne izraze u obće za našu terminologiju ili ima izabirati izraze i stvarati jedinstvenu terminologiju hrvatsku? Ako je i ovo zadaća toga odbora, onda će trebati, da se osim liečnika pozovu i zastupnici drugih struka, imenito filolozi, kako je to i drugdje bivalo, gdje se je stvarala narodna nomenklatura, n. p. u Magjarskoj.*⁶ Zaključeno je da se isprva krene u prikupljanje građe za hrvatsku medicinsku terminologiju, a potom u stvaranje hrvatskoga nazivlja. U odbor za prikupljanje građe predloženi su Čačković, Lobmayer, Schlick, Schwarz i Žirovčić. Prijedlozi su prihvaćeni. Dakle, potreba za terminološki pravilnim izričajem pri držanju predavanja i pisanju članaka rađa potrebu za stvaranjem hrvat-

skoga nazivlja. Ta potreba proizlazi i iz činjenice da su postojeći referentni izvori – rječnici Ivana Dežmana i Milana Nemičića u to vrijeme već zastarjeli, a stručne literature na hrvatskom jeziku gotovo da i nema. Ovim ranim iskazom potrebe oblikovanja jezičnog projekta definiran je njegov nacrt, koji je međutim ostao tek na riječima jer nemamo podataka o daljnjem konkretnom radu ovog odbora.

Kako se hrvatski zove Gicht? – prva rubrika iz medicinske terminologije u *Liječničkom vjesniku*

Razmišljanja o hrvatskom medicinskom nazivlju ipak nisu u potpunosti zamrla.

O tome svjedoči i pismo Ladislava Rakovca upućeno 1902. tadašnjem uredniku Miroslavu Čačkoviću, u kojemu se zalaže za uvođenje rubrike o medicinskoj terminologiji na stranicama *Liječničkog vjesnika*. Pritom navodi: *Pitanje o hrvatskoj medicinskoj terminologiji već je toliko puta potaknuto i opetovano od zaslužnih pisaca obradjeno u raznim radnjama i u vrijednim riečnicima, a ipak ne može napredovati. Nu uzprkos dosadanijim neuspjesima mislim, da se ne smije to pitanje napustiti, pa šaljem mali prinos o tom predmetu i predlažem, da se u „Liječničkom viestniku” otvori stupac, gdje će se dogodice razpravljati o hrvatskoj medicinskoj terminologiji.*⁷ Čačković je oduševljeno pozdravio ovu inicijativu iskazujući nadu *da ćemo na taj način ipak jedanput doći tako daleko, da ćemo u medicinskoj struci kao Hrvati moći i izpravno hrvatski govoriti i pisati, te da ne će naš govor biti pun njemačkih, a i često suvišnih latinskih i grčkih izraza, te naše pisane radnje vrviti od nesgrapnih kovanica. Zahvaljujem se srdačno mom dičnom prijatelju na ovoj pobudi, te ga uvjeravam, da si time za sbor liečnika kraljevina Hrvatske i Slavonije i za liečnicki viestnik uz mnoge svoje velike zasluge stiče novu i to ne malenu.*⁸

Stupac, kako ga naziva Čačković, ili rubrika suvremenim jezikom time je bila uvedena i to Rakovčevim člankom naslovljenim *Kako se hrvatski zove „Gicht“*.

Ni ovaj put međutim, unatoč uvedenom *stupcu* odnosno rubrici, nije bilo pomaka sljedećih deset godina.

Svak piše kako mu sune – razgovori o hrvatskom medicinskom nazivlju

Oblik naslova dotadašnjega *Liečnickog viestnika* mijenja se 1906. u *Liječnički vijestnik*, što je prijelazni oblik između korijenskoga i fonološkog pravopisa, da bi od prvoga broja 1910. bio uveden oblik *Liječnički vijestnik* prema fonološkom pravopisu Ivana Broza (prvo izdanje 1892., kasnija izdanja priredio Dragutin Boranić). Taj oblik naslova zadržava se do 1922. godine, kada se prema novome Boranićevom pravopisu iz 1921. uvodi oblik *Liječnički vjesnik*.

Tijekom 1912. u rubrici naslovljenoj *Razgovori o hrvatskom medicinskom nazivlju* objavljen je članak Bože Peričića koji navodi nazive za organe disanja. U kratkome uvodu članka obrazlaže i svoju motivaciju za ovu objavu: u *znanstvenojezičnome pogledu vlada u nas još najveća anarhija. Svak piše kako mu sune. Za najobičnije stvari nema utvrđena naziva ili se jedan naziv upotrebljava sada za ovaj a drugda za onaj pojam; ili za jedan pojam imademo bespotrebno više naziva, dok za drugi nemamo nikakov, niti se trudimo, da ga iznadjemo (ne velim niti izumimo, niti kujemo!).*⁹ U istome godištu u istoj rubrici *Razgovori o hrvatskom medicinskom nazivlju* u trećem broju Jozo Arambašin raspravlja o izrazima koje je Peričić naveo uspoređujući ih s onima koje je sam prikupio, koje rabi i koje je naveo u svom rječniku.¹⁰ Riječ je o općinskom liječniku u Splitu, koji je upravo te 1912. godine objavio *Liječnički rječnik*, kako bi „*prinio kamenčić zgradi naše medicinske terminologije, i da spasi od propasti mnogo narodnu riječ*“. Uz navedeno rječnik je trebao poslužiti i kao priručnik za sastavljanje sudskih vještačkih mišljenja u Dalmaciji. Arambašin se, međutim, nije nastavio javljati na stranicama *Liječničkog vjesnika* vezano uz ovu tematiku, a Peričić, ne osvrćući se na Arambašinov članak, nastavlja tekst o nazivlju u rubrici koja se sada zove *O hrvatskom medicinskom nazivlju* iznošenjem naziva koji se odnose na gornje i donje udove.¹¹ Peričićevi članci se doimaju kao početak prikupljanja građe za neki budući rječnik, međutim nakon objavljena dva članka nema daljnjih nastavaka. Ponovno Peričićevo javljanje na istu temu uslijedilo je 1928. s tekstom naslovljenim *Malo medicinske terminologije* na stranicama *Staleškog glasnika* u nastojanju da: „*ako se ne možemo još složiti u cjelokupnome medicinskom nazivlju, mogli bismo i morali bismo najbudi u nazivima za najobičnije bolesti*“. Taj napis je osim toga potaknut činjenicom da autor nije zadovoljan s nazivljem uvedenim u *Pravilniku o prijavljivanju zaraznih bolesti* te stoga navodi one nazive zaraznih bolesti za koje predlaže pravilne nazive. Za one bolesti koje smatra da su dobro navedene stavlja u zagradu napomenu „dobro“, npr. *lepra* – guba, *cholera* – kolera, *pestis* – kuga. Druge nazive bolesti korigira: *skarlatina* – skrlet, buni se protiv riječi „šarlah“ koju smatra germanizmom, preferira domaći naziv, itd.¹²

U međuvremenu, između dvaju Peričićevih članaka, objavljen je i onaj Luje Thallera koji progovara o nužnosti prikupljanja narodnog nazivlja, a kako je ono važno čak i u spašavanju života tumači iskustvom iz vlastite prakse: *Svaki jezik i svaki dijalekat imade svoje izraze, kojima opisuje svoje boli i tegobe, svoje mnijenje o raznim patološkim pojavama. Svaki dijalekat ima svoje nazive za one bolesti, koje on poznaje i koje se u ostalom nikako ne moraju pokrivati sa bolestima, kako ih mi poznajemo i klasificiramo. Nepoznavanje je tih izraza i te frazeologije za liječnika, koji s narodom radi, vrlo neprilična stvar. U*

nastavku teksta Thaller obrazlaže navedeno svojim primjerima iz prakse te naglašava potrebu izrade „*riječnika dijalektičkih izraza pojedinih pojava, riječnika frazeologije našega naroda, da uzmogne i neiskusniji liječnik razumjeti bolesnika*“. U komunikaciji s kr. sveučilišnim profesorom dr. Boranićem, predstojnikom seminara na sveučilištu, potaknuo je ideju da se počne prikupljati materijal za takav rječnik: *Bogati materijal bolesnika, koji iz svih krajeva naše domovine dolaze u našu bolnicu mil. sestara imao bi biti osnov za taj rad. Ipak ću biti svakom kolegi, koji mi bude htio u tom poslu, koji će sjegurno trajati koju godinu, pomoći, veoma zahvalan.*¹³ Nedvojbeno je Thaller zamislio širu akciju prikupljanja narodnog nazivlja, no ni o sudbini ove ideje nema daljnjih napisa.

Kao daljnji trag brige o ispravnosti pisanja na stranicama *Liječničkog vjesnika* identificirale smo podatak naveden u prvom *Poslovnom redu redakcijskog odbora Liječničkoga vjesnika* iz 1928. u koji je stavljena točka prema kojoj se članci u *Liječničkom vjesniku* objavljuju na hrvatskom jeziku uz preporuku korištenja Boranićeva pravopisa.¹⁴ Dragutin Boranić, na kojega se liječnici iz tog razdoblja često referiraju, nastavio je rad svoga prethodnika Ivana Broza, čiji *Hrvatski pravopis* iz 1892. godine pripada među temeljna djela koja su nastala u ključnom razdoblju stvaranja hrvatskoga novoštokavskog jezičnog standarda, na prijelazu 19. i 20. stoljeća. Riječ je o fonološkom pravopisu koji je Boranić nakon Brozove smrti preuzeo i priređivao nova izdanja, najprije pod oba imena autora, a kasnije samo pod svojim imenom. Peto izdanje Boranićeva pravopisa iz 1930. prerađeno je prema odlukama *Pravopisnoga uputstva* donesenoga na razini Kraljevine Jugoslavije, uvodeći pravopisnu terminologiju koja dotada nije bila ustaljena u Hrvatskoj.

Inicijativa uredništva *Liječničkog vjesnika* za prikupljanje građe za medicinsku terminologiju

U uređivačkoj svakodnevici jezik, pisanje i strukovna terminološka problematika itekako dolaze od izražaja. Tako se primjerice Ante Vuletić, jedan od urednika *Liječničkog vjesnika*, u svom izvješću o radu uredništva u 1938. godini osvrće i na jezik kojim su pisani članci koji dolaze u *Liječnički vjesnik* te ističe: *Jezič neki naših autora ne može izdržati ni najblaže kritike. Gradnja rečenica, rječnik, sintaksa itd. često su posve oprečni duhu našega jezika. Stil se ne da mijenjati i uredništvo je vrlo često prisiljeno, da se ograniči samo na ispravljanje najgrubljih povreda našega jezika. Tu mogu pomoći samo autori, koji treba da svoje sastavke pišu s mnogo više ljubavi za svoj materinji jezik. Čak neki naučni radnici misle, da nije potrebno učenje materinjeg jezika, da se nije potrebno baviti pitanjem jezika uopće, jer smatraju, da su s time završili, kad su napustili gimnazijske školske klupe. No istina je naprotiv, da upravo mi liječnici moramo naročito studirati jezik, jer*

smo na svakom koraku prisiljeni stvarati nove riječi ako ih u narodu nema. Ali se onda riječi moraju stvarati u duhu hrvatskog jezika, a ne prevoditi doslovno uglavnom s njemačkog jezika. Iz svih tih razloga pokrenuo je urednik i pitanje osnivanja naročitog odbora za izgrađivanje jedinstvene terminologije i čuvanje jezika. I u odborskim sjednicama Zbora naišao je taj prijedlog na jednodušnu suglasnost. Najveći udio u izgrađivanju jedinstvene terminologije trebaju pridonijeti predstavnici svih naših klinika i bolnica i ostalih naučnih institucija. Sasvim je razumljivo, da ćemo zamoliti za dragocjenu suradnju i filologe, naročito iz društva za čuvanje hrvatskog jezika. Stvaranje terminologije traži pored izvrsna poznavanja jezika i raznih medicinskih grana i veoma mnogo truda i vremena. Čim ta zamisao dobije stvarne oblike, započet ćemo u »Liječničkom Vjesniku« s posebnim prilogom, u kojem ćemo izvještavati kolege o pojedinim stručnim izrazima, koji se preporučuju, kao i o pitanjima jezika uopće. I ovom prilikom molim sve kolege za što užu suradnju u tom pogledu, kako bismo u dogledno vrijeme mogli sustići zapadne narode, koji već odavna imaju izgrađenu svoju jedinstvenu terminologiju.¹⁵ Sve do 1938. članci koji se objavljuju o terminologiji i jeziku u Liječničkom vjesniku rezultat su pojedinačnih stavova ili pojedinačnih inicijativa. Nakon spomenutoga Vuletićeva osvrtu iz 1937., prvi poticaj od strane uredništva zabilježen je u drugom broju 60. godišta (1938.) sljedećim kratkim obrazloženjem: Pitanje naše jedinstvene terminologije ostalo je još uvijek neriješeno uza svu veliku potrebu, koja se osjeća. Čak i razne naše medicinske ustanove upotrebljavaju često put različnu terminologiju, tako te vlada velika pomatnja. Uredništvo »Liječ. Vjes.« je stoga odlučilo, da sakupi svu potrebnu građu i da pristupi izradi naše jedinstvene terminologije. S ovim brojem »L. V.« započinjemo obrađivati okosnicu med. terminologije, a tek nakon temeljite rasprave moći ćemo je popuniti i popraviti. Riječi su poredane abecednim redom latinskih naziva, nakon kojih slijede odgovarajuće riječi hrvatske i njemačke. Riječi koje donosimo ne predlažemo odmah na definitivan prihvata, nego ih sve stavljamo na diskusiju kolegama, naročito onim, koji se bave pitanjem naše terminologije i jezičnim pitanjima uopće. Stoga se umoljavaju kolege, da nakon svakog broja »Liječ. Vjes.« dostave uredništvu svoje primjedbe i prijedloge, pogotovu ako im je za eventualnu našu kovanicu poznata izvorna narodna riječ u njihovu kraju. Kad se na taj način raspravi i obradi čitava građa, sazvat će uredništvo naročit odbor stručnjaka liječnika i filologa, koji će ocijeniti i sve primjedbe i prijedloge i dati rječniku konačnu redakciju. U posebnoj knjizi, koja će se tada izdati, bit će izrađeni hrvatski i njemački registri. Pri izradi naše terminologije služimo se sljedećim stručnim rječnicima: Nemičić, Peričić, Arambašin, Pešić, Belić-Ivšić, te raznim češkim, njemačkim i engleskim, pored rječnika Akademijina, Karadžićeva, Broz-Ivekovićeve, Maretićeve jezičnog savjetnika i pravopisa i t. d. Uredništvo.¹⁶

Ovaj prvi sustavniji pokušaj prikupljanja medicinskog nazivlja protegnut će se kroz nekoliko godišta Liječničkoga vjesnika (1938. – 1942.) te je bilo izgledno da će biti i doveden do kraja. Nažalost, izašlo je svega 26 nastavaka. Uredništvo bi u pojedinom broju Liječničkoga vjesnika objavilo jednu ili (rjeđe) dvije stranice ove terminološke građe, što je obuhvaćalo u prosjeku po stotinjak natuknica. Prvi izraz uvršten po abecedi u ovaj niz bio je *abactio partus, pobačaj, Fruchtabtreibung*.¹⁶ Rječnik je naime bio koncipiran trojezično, tako da se prvo navodi latinski izraz, zatim hrvatski pa njemački. Došlo se do slova D, a posljednja objavljena natuknica je riječ *dacryolith* koja je prevedena na hrvatski kao *suznički kamen*, njemački *Tränenstein*.¹⁷ Vjerojatno su ratne okolnosti onemogućile nastavak rada na ovome leksikografskom projektu koji nažalost nikada nije dovršen.

Tijekom 1942. godine izdan je korijenski pravopis Adolfa Bratoljuba Klaića koji se primjenjuje u Liječničkom vjesniku od prvoga broja 1943. godine do 1945. (broja 3–4), što je evidentno i na naslovnica iz tog razdoblja (naslov glasi *Liečnički viestnik*, kao na početku njegova izlaženja). Nakon završetka Drugoga svjetskog rata, od broja 5–6 godine 1945. vraća se oblik naslova *Liječnički vjesnik* i ponovno se koristi Boranićev pravopis sve do donošenja tzv. Novosadskog pravopisa (*Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom*, Zagreb – Novi Sad, 1960.).

Medicinska terminologija u svjetlu hrvatskog pravopisa

U lepezi članaka koji obrađuju nazivlje javljaju se i oni koji se odnose na određena medicinska područja poput anatomije¹⁸, neuropsihijatrije¹⁹, citomorfološke dijagnostike²⁰, zlorabe opojnih droga²¹, pulmologije²², hospicijske skrbi i palijativne medicine²³, hrvatskog anatomskog i fiziološkog nazivlja²⁴. Korijene i rana teorijska razmatranja o medicinskoj terminologiji obradilo je više autora na stranicama Liječničkoga vjesnika, uglavnom u rubrikama *Iz hrvatske medicinske prošlosti* i *Osvrt*. Riječ je o člancima čija su polazišta bili rječnici²⁵, knjige²⁶, disertacije²⁷, mitologija²⁸ ili pak podrijetlo pojedinih naziva, pri čemu opisuju pokušaje uspostave hrvatske terminologije unutar različitih medicinskih struka: anatomije, embriologije, stomatologije i kardiologije.^{29–31}

Nakon pauze od 19 godina u vrijeme Beritićeva uredništva ponovno oživljuje rubrika vezana uz medicinsko nazivlje i jezik pa su već 1961. objavljena tri članka: Beritićev *Medicinska terminologija u svjetlu novog pravopisa*, Dürriglov *I ne samo pravopis* i Glavanov *Pravopis u medicinskoj terminologiji*. Na taj početak nadovezuju se članci vezani uz jezik i nazivlje gotovo svake godine. Tijekom 1969. osnovana je nova organizacijska jedinica Zbora liječnika Hrvatske pod nazivom *Sekcija za hrvat-*

ski medicinski jezik s ciljem prikupljanja građe za hrvatsko medicinsko nazivlje.³² Odlučeno je da će se u posebnom prilogu *Liječničkog vjesnika* redovito pet puta godišnje objavljivati stručni članci i osvrti o medicinskim terminološkim problemima i znanstvenom jeziku u medicini. Na prvom mjestu je *Upitnik o prikupljanju građe za rječnik hrvatskoga medicinskog nazivlja*. U *Liječničkom vjesniku* iz tog 96. godišta otisnuta je i pristupnica za ućlanjenje u ovu sekciju.³³

Neposredan povod za prvi članak u ovome nizu bilo je objavljivanje novoga pravopisa hrvatskog ili srpskog jezika (1960.) koji je nastao na osnovi Novosadskog dogovora iz 1954. godine. Novosadski je dogovor dokument od deset zaključaka o jeziku, koji su sastavili lingvisti i književnici iz Hrvatske, Srbije, Bosne i Hercegovine te Crne Gore.³⁴ Oni su se sastali u organizaciji Matice srpske u Novome Sadu radi donošenja zaključaka o potrebi jedinstvenoga pravopisa i ujedinjavanja ponajprije hrvatskoga i srpskoga nazivlja za sve struke, a onda i jezičnoga ujedinjavanja uopće. Naziv *hrvatski jezik* postupno nestaje s priručničkih naslova i iz javne uporabe, a zamjenjuje se nazivom *hrvatskosrpski jezik* ili pak *hrvatski ili srpski jezik*; izvan Hrvatske posve dominira naziv *srpskohrvatski jezik*. U Novome Sadu dogovorena je i eksplicitno istaknuta ravnopravnost obaju pisama, latinice i ćirilice te izgovora, ekavskoga i ijekavskoga. Dogovorena je i izrada zajedničkog pravopisa, koja je povjerena komisiji Matice hrvatske i Matice srpske. Hrvatski jezikoslovac Mate Hraste bio je jedan od potpisnika Novosadskog dogovora i član komisije za izradu novoga pravopisa. Stoga ga je Tihomil Beritić intervjuirao za *Liječnički vjesnik* kako bi čitateljstvo dobilo informacije iz prve ruke, o čemu uvodno navodi: *Sa zadovoljstvom smo dočekali upute koje će nam konačno ukloniti ili bar olakšati različite teškoće na koje tako često nailazimo kada pokušavamo uskladiti našu medicinsku terminologiju s pravopisnim pravilima suvremenog književnog jezika*.³⁵ Tako je Mate Hraste objasnio neke novosti koje donosi novi pravopis u odnosu na uobičajeni način pisanja, primjerice, titule „dr.“ koja se prema pravopisu iz 1960. piše bez točke: „dr“, jer se do tada u Hrvatskoj pisalo „dr.“ (s točkom), a u Srbiji „d-r“ (s crticom – spojnicom) i slično.³⁵

Ubrzo nakon objave Beritićevog članka – intervju a s jezikoslovcem Hrastom uslijedile su reakcije čitateljstva te su dva priloga na temu medicinske terminologije objavljena u rubrici *Pisma uredništvu*, u *Liječničkom vjesniku* broj 9 iste godine. Ivo Glavan iz Opće bolnice u Osijeku poručuje: *Smatram da bi bilo vrlo korisno da se otvori rubrika ili stalno dopisivanje o pravilnom pisanju u našoj medicinskoj literaturi*. Zatim postavlja dvanaest pitanja vezanih za pravilno pisanje medicinskih izraza, a u istoj rubrici slijedi odgovor urednika koji podržava Glavanov prijedlog i odmah daje konkretne odgovore o pravilnom pisanju pojedinih riječi.³⁶

Teodor Dürrigl, potaknut Beritićevim člankom, u istoj rubrici iznosi svoja zapažanja o problematici pravilnog govora, odnosno ispravnoga medicinskog izražavanja.³⁷

Sljedeći prilog vezan uz medicinski jezik izašao je u rubrici *Osvrti* 1965. godine, gdje Lavoslav Glesinger raspravlja o *nekim anomalijama našega medicinskog jezika*. Iznosi primjere pogrešnog pisanja i izgovora medicinskih izraza preuzetih iz stranih jezika koji su se toliko uvriježili da ni do danas nisu iskorišteni iz javnoga medicinskog diskursa.³⁸

U ovu raspravu uključuje se 1966. godine i Branko Antonin, koji podržava mišljenje Lavoslava Glesingera te kritizira uporabu tuđica: *Međutim čini mi se da je češća jedna druga pojava. To je pretjerana, ničim opravdana upotreba stranih riječi tamo gdje nisu potrebne, gdje ih se može (ali ne uvijek) zamijeniti našim lijepim, ponekad već zaboravljenim, „zastarjelim“ narodnim riječima. Ta pojava odražuje nebrigu, nedostatak ukusa i osjećaja za vlastiti jezik. (...)*³⁹

Vladimir Dugački u svom članku objavljenom u rubrici *Osvrti* 1967. godine iznosi svoja zapažanja o (ne) pravilnom pisanju dijagnoza: *Listajući liječničke nalaze, zdravstvene knjižice, ambulantne protokole, danomice nailazimo na niz nepravilno napisanih termina, nažalost, i kod dijagnoza koje su napisali specijalisti. Polyomyelitis, alcoholismus, exudat i druge nakaradnosti budu u oči svakog tko je imalo orijentiran u medicinskoj latinštini*.⁴⁰

Tijekom 1973. ponovno se najavljuje objavljivanje terminološke građe, a riječ je o dijelu građe koja se obrađuje za *Rječnik hrvatskog medicinskog nazivlja*. U deset brojeva *Liječničkog vjesnika* planira se otisnuti pet tisuća naziva, tj. otprilike jedna petina rječničkog sadržaja. To je znatan broj naziva koji se daju na uvid i prosudbu svim članovima Zbora liječnika.⁴¹ U tom razdoblju ističu se napisi Vinka Friščića u rubrikama *Osvrti* i *Terminološki rječnik*.^{42–46} Međutim, ni taj projekt konačnog izdavanja *Terminološkog rječnika* nije ostvaren.

Bilješke iz medicinskog nazivlja – Vladimir Loknar

Najveći autorski doprinos u području hrvatskoga medicinskog nazivlja u *Liječničkom vjesniku* nedvojbeno je dao Vladimir Loknar, s ukupno 38 objavljenih članaka u razdoblju od 1975. do 1994. godine. Iako je diplomirao medicinu, zbog osobitog zanimanja za hrvatski medicinski jezik i nazivlje Vladimir Loknar (rođen 1928.) nije se zaposlio kao liječnik, nego u medicinskoj izdavačkoj djelatnosti. Radio je kao lektor i korektor medicinskih tekstova te kao urednik medicinskih knjiga, pretežno udžbenika, u *Medicinskoj nakladi* u Zagrebu. Istodobno piše članke o medicinskom jeziku i nazivlju te ih objavljuje u časopisima *Jezik i Liječnički vjesnik*. Te članke oblikuje u jednu cjelinu i izdaje ih u knjizi pod naslovom *Teme iz medicinskog*

nazivlja (1988.). Knjiga je ubrzo rasprodana, a priznata je i kao općejezični savjetnik. Zatim mu 1994. izlazi knjiga *Latinske medicinske izreke* (drugo, dopunjeno izdanje objavljeno je pod naslovom *Latinske i hrvatske medicinske izreke* 2007.), a 1995. i knjiga *Rekli su o hrvatskom jeziku*. Kao završnica višegodišnjeg rada na medicinskom nazivlju 2003. godine izlazi mu *Rječnik latinskoga i hrvatskoga medicinskoga nazivlja*. U predgovoru knjizi *Teme iz medicinskog nazivlja* autor posebno zahvaljuje uredniku *Liječničkog vjesnika* Predragu Drobnjaku: *Dužan sam zahvalu i prof. dr. Predragu Drobnjaku, nažalost pokojnom, uredniku Liječničkog vjesnika. Profesor Drobnjak s posebnom je pažnjom prihvatio moju suradnju i poticao me na redovitije pisanje. Na moj prijedlog otvorio je u Liječničkom vjesniku novu rubriku pod naslovom Terminologija.*⁴⁷

U *Liječničkom vjesniku* Vladimir Loknar je objavljivao rasprave posvećene pojedinim terminološkim pitanjima. Katkada njihov naslov izravno odražava sadržaj kojim se autor u toj prigodi konkretno bavi, ali najvećim su dijelom objavljeni u rubrici *Terminologija* pod zbirnim naslovom *Bilješke iz medicinskog nazivlja* uz koji je u zagradi dodana numeracija.

Teme kojima se bavio u pojedinim člancima poznate su iz prakse većini liječnika, a njegovi jezični savjeti zasigurno su mnogima pomogli razriješiti nedoumice oko izbora termina ili pravilnog pisanja. Znakovita je činjenica da su iste jezične (posebno pravopisne) dvojbe koje se u ovim člancima razmatraju aktualne i danas.⁴⁸ Jednako tako su aktualni i primjeri uporabe stranih riječi za koje postoje bolje i preciznije zamjene u hrvatskom jeziku.

Zasebna je tema izgovorno pisanje i deklinacija pojedinih latinskih medicinskih naziva u hrvatskom jeziku. Autor daje vrlo korisne savjete o pisanju riječi *area* i drugih sličnih riječi: kad su samoglasnici *e-a* na kraju riječi (obično grčkoga ili latinskog podrijetla), između njih se umeće suglasnik *j*. Nadalje, zbog čestih grešaka koje primjećuje u tekstovima autor rješava dvojbe oko načina pisanja riječi *disertacija* (ne *dizertacija!*) i oblika koji se iz nje izvode; budući da *disertacija* znači isto što i doktorska rasprava, nije dobro pisati: *doktorska disertacija*, a pogotovo *magistarska disertacija*, dakle pravilni su oblici: *disertacija* (ili *doktorska radnja*), *magistarska radnja*.⁴⁹ U petnaestome nastavku svojih bilježaka autor piše o razrješenju latinske kratice *in obs.* (*in observatione*, a ne *in observationi* ili *in observationem*) te o uporabi glagola *krvariti* i *krvaviti* s obzirom na značenje,⁵⁰ bavi se objašnjavanjem zastarjelih kratica.⁵¹ U svojim raspravama Loknar se često služi anegdotama iz prakse kako bi ukazao na nesporazume koji mogu proizaći iz nepravilne uporabe riječi. Osvrće se na vrlo čestu nepravilnu uporabu glagola *prepisati* umjesto *propisati* (lijekove).⁵² Potaknut čestim pitanjima kako se u hrvatskom jeziku pravilno izgovaraju riječ *enzim* i druge riječi koje sadrže grčko slovo *zeta*, navodi da se izgovaraju sa *z* – dakle, izgovara se:

enzim, a ne *encim* (što je preuzeto prema njemačkom izgovoru).⁵³

Nakon sedamnaestog nastavka Loknarovih *Bilježaka iz medicinskog nazivlja* u *Liječničkom vjesniku* došlo je do propusta u numeraciji – slijedio je nastavak numeriran brojem 19, a broj 18 je preskočen. Slično se dogodilo nakon priloga broj 21: preskočeni su brojevi 22 i 23 – sljedeće su objavljene *Bilješke* označene brojem 24 – te je stoga uredništvo sljedeće nastavke označilo propuštenim brojevima 23, 18 i 22, nakon kojih su objavljeni još nastavci pod brojevima 25 i 26. Vladimir Loknar je ostvario trajnu i uspješnu suradnju s jezikoslovcem Stjepanom Babićem, autorom hrvatskog pravopisa i urednikom časopisa *Jezik*, a nekoliko Babićevih članaka također je objavljeno u *Liječničkom vjesniku*.^{54,55}

U razdoblju od 1980. do 2009. godine u *Liječničkom vjesniku* je objavljen čitav niz priloga u kojima liječnici iznose dvojbe oko stručne terminologije, postavljaju pitanja i daju odgovore. Objavljuju se u rubrikama *Terminologija*, *Pisma uredništvu* i *Medicinsko nazivlje*. U tim raspravama aktivno sudjeluje Vladimir Loknar, ali i drugi autori. Najviše zanimanja čitateljstva pobudile su rasprave o terminima: *alternativna medicina ili nadriliječništvo*; *sida*, *SID*, *AIDS* ili *kopnica*; *kontracepcija* ili *kontrakoncepcija*; *oboljenje* i *bolest*, u koje se uključilo više od jednog sudionika.

Lektorski problemi

Prvi lektor *Liječničkog vjesnika* koji je naveden u impresumu časopisa, Branko Erdeljac (od 1975.), jedan je od rijetkih hrvatskih liječnika koji su se profesionalno posvetili hrvatskome medicinskom nazivlju, poput Vladimira Loknara, uz napomenu da je Erdeljac osim medicine diplomirao i kroatistiku, čime je stekao kompetenciju za lekturu medicinskih publikacija i unaprjeđivanje hrvatskoga medicinskog jezika. Na stranicama *Liječničkog vjesnika* objavio je nekoliko članaka u kojima opisuje nove zabrinjavajuće pojave u hrvatskim medicinskim tekstovima koje je dobio na lekturu.

Tako u pismu urednici koje je objavljeno u *Liječničkom vjesniku* br. 5–6, 1996. iznosi dvojbe koje se često javljaju (još i danas su aktualne!): koriste se oblici pridjeva izvedeni prema latinskoj imenici umjesto onih izvedenih prema latinskom pridjevu (npr. *septumski* umjesto *septalni*, *molekulski* umjesto *molekularni*; navodi da se pridjevi izvedeni iz latinskih imenica ne mogu naći u hrvatskoj literaturi, ali se nalaze u srpskom *Medicinskom rečniku* Aleksandra Kostića); neki autori koriste izraz *štitasta žlijezda* umjesto *štitna žlijezda* ili *štitnjača* (također se nalazi samo u srpskim priručnicima); opaža da je medicina kao rijetko koje područje izvrgnuta snažnom utjecaju engleskog jezika, što se očituje u pogrešnom pisanju velikog i malog slova, decimalnih brojeva, višeznamenkastih brojki, kao i u ropskim doslovnim prijevodima, npr. “trudno-

ća dokazujući test”. Naposljetku, iznosi nekoliko primjera kada su autori prilikom pregleda korekturnog otiska inzistirali na vraćanju nepravilnih oblika riječi kakvi se ne mogu naći ni u jednoj gramatici ili pravopisu. Na kraju, Erdeljac napominje da Leksikografski zavod „Miroslav Krleža” izrađuje medicinski rječnik te smatra da bi se na vrijeme trebalo utvrditi po kojem će se načelu tvoriti hrvatski medicinski nazivi i stoga predlaže da *Sekcija za medicinsko nazivlje Hrvatskoga liječničkog zbora sazove skup na kojem bi sudjelovali liječnici, veterinari, farmakolozi i druge srodne struke zajedno s nekoliko naših vrhunskih lingvisti kako bi se pronašla prikladna rješenja*.⁵⁶ Međutim, ni ova inicijativa koja je prema Erdeljcu trebala krenuti iz Hrvatskoga liječničkog zbora, tj. njegove Sekcije za hrvatski medicinski jezik, nažalost nije ostvarena.

Rasprava

Mnogi autori navode *Liječnički vjesnik* kao jedan od ključnih medija u edukaciji liječnika na području Hrvatske od samih početaka njegovog izlaženja.^{57,58} Pritom se prije svega misli na komunikaciju njegova stručnog sadržaja, tek sekundarno na njegovanje jezika i doprinos raspravama vezanim uz hrvatsko medicinsko nazivlje. Ipak, uzmemo li u obzir Loknarov navod: *Značajna je činjenica, a to nije rijetkost, da su baš djela naših vrhunskih medicinskih stručnjaka, bilo znanstvena ili popularna, najbogatija našim izrazima, dok su strane riječi svedene na neophodni minimum. A ovo bi trebalo poslužiti kao primjer svima onima koji ne misle tako ili tek počinju pisati ili predavati*,⁵⁹ prepoznat ćemo upravo *Liječnički vjesnik* kao medij čija je važna strateška odrednica bila promicanje hrvatskog jezika kroz strukovne sadržaje.

U ovome je radu identificirano nekoliko inicijativa *Liječničkog vjesnika* za prikupljanje hrvatske medicinske terminologije. Postavlja se stoga pitanje: zašto ove inicijative nisu realizirane u smislu posebnih projekata *Liječničkog vjesnika* kao što je to bio slučaj s drugim izdanjima poteklim iz uredništva, primjerice *Medicinskom bibliotekom*, *Medicinskim kalendarima*, *Medicinskim tečajevima*, *Medicinskim smjernicama* i slično? Činjenica je da je jezik velikim dijelom i rezultat kulturnih i političkih strujanja, a Hrvatska je u posljednjih 145 godina prolazila svekolike političke i teritorijalne mijene koje su značajno utjecale na odnos spram jezika, pisanja i strukovne terminologije. Tijekom toga dugog razdoblja bilo je u uporabi više službenih pravopisa, a pojedini su primjenjivani kao instrument političke represije. Razdoblje je također obilježeno ratovima, smjenama ideologija i reorganizacijama sustava unutar kojih je pitanje jezika i pisanja ostalo privremeno izvan interesa ili je pak nosilo ideološku notu te se zaobilazilo. Jedan od razloga nemogućnosti konkretnije realizacije ovih projekata kroz izdavačke projekte *Li-*

ječničkoga vjesnika jest i činjenica da Sekcija za hrvatski medicinski jezik nikada nije snažnije zaživjela u sklopu Zbora, te stoga nije svojim aktivnostima uspjela potaknuti ozbiljnije projekte i suradnju s drugim strukama iz jezičnog područja, a onda niti primjerena jezikoslovna referentna izdanja. Pa ipak, razmatranja o hrvatskome medicinskom jeziku i nastojanja za usustavljanjem hrvatskoga medicinskog nazivlja koja su brojni autori iznosili na stranicama *Liječničkog vjesnika* dobila su u novije vrijeme potkrjepljenje i oživotvorenje kako u objavljenim rječnicima medicinskog nazivlja (Loknar 2003.⁶⁰, Padovan i sur. 2006.⁶¹)⁶² tako i u preglednom radu Anamarije Gjurana-Coha *Terminologizacija jezika medicinske struke* iz 2011. koji donosi sljedeće smjernice: 1. *Domaće riječi imaju prednost pred stranima*; 2. *Nazivi latinskog i grčkog podrijetla imaju prednost pred nazivima preuzetim iz engleskoga jezika*; 3. *Prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje proširenim*; 4. *Naziv mora biti usklađen s (fonološkim, morfološkim, tvorbenim, sintaktičkim) sustavom hrvatskoga standardnog jezika*; 5. *Kraći nazivi imaju prednost pred duljim*; 6. *Naziv od kojeg se lakše tvore tvorenice ima prednost pred onim od kojeg se ne mogu tvoriti tvorenice*; 7. *Treba izbjegavati da naziv unutar istoga terminološkog sustava ima više značenja*; 8. *Nazivi se ne smiju bez valjana razloga mijenjati – ako jedan naziv već ima određeno značenje, ne treba istomu nazivu davati nova značenja, te ako je jednome značenju pridružen jedan naziv, ne treba mu pridružiti drugi*; 9. *Naziv ima prednost pred drugim istoznačnim nazivima ako odgovara pojmu kojemu je pridružen i odražava svoje mjesto u pojmovnome sustavu*.⁶³

Medicinska profesija zahtijeva mnoga znanja i vještine, a poznavanje jezika je svakako jedna od njih. Na tu se činjenicu osvrće i Vladimir Dugački koji apelira da *naši liječnici obrate nešto više pažnje pravilnom pisanju dijagnoza da se ne bi dogodilo da neki kolega ili čak obrazovaniji bolesnik na osnovu liječnikovog nepoznavanja terminologije analogno posumnja i u njegovu stručno znanje*.⁴⁰

Zaključak

Polazište ovoj raščlambi činio je obrađeni uzorak od 129 identificiranih članaka vezanih uz jezik i medicinsko nazivlje objavljenih u različito naslovljenim rubrikama *Liječničkoga vjesnika* u razdoblju od 1877. do 2021. godine. Članci koji su objavljeni do 1977. godine u *Liječničkom vjesniku* (ukupno 32 navoda) navedeni su u rubrici *Terminologija* unutar *Hrvatske medicinske bibliografije* (1977.). Ostalih 97 članaka o jezičnoj tematici identificirano je za potrebe ove raščlambe, a sadržani su u rubrikama koje su navedene u **tablici 1**.

Izašlo je na vidjelo da su nastojanja vezana uz ispravnost pisanja medicinskih članaka i uporaba hrvatske medicinske terminologije kontinuirana briga kako Hrvatskoga liječničkog zbora, tako i njegovog časopisa

Liječničkog vjesnika. Ta briga očituje se u nizu pristupa iskazanih u različitim rubrikama i raznolikošću sadržaja koji se u tim rubrikama objavljuje, pretvarajući tako stranice *Liječničkog vjesnika* u interaktivno područje rasprava o terminološkim dvojabama s kojima se liječnici susreću u svojoj svakodnevnoj praksi.

Medicina se razvijala i kao dio nacionalne kulture, a jezik je tomu itekako trebao pridonijeti. Motivacija za izgradnju hrvatskoga medicinskog nazivlja isprva je bila povezana s borbom za nacionalni identitet i vrijednosti, uz potrebu izgrađivanja jezika i kroz struku, kako bi se točnije pisalo i bolje komuniciralo. Na osnovi korpusa analiziranih tekstova identificirane su različite jezične norme koje su se primjenjivale u pojedinim razdobljima, a bile su odraz društveno-političkih mijena te su uz jezične preporuke dale naslutiti i određenu ideološku konotaciju.

Dinamika pojavljivanja rubrike vezane uz medicinsko nazivlje znatno je ovisila o poticaju urednika, koji se katkada i sami uključuju u raspravu. Najranija inicijativa je potekla iz Zbora liječnika već 1895., sljedeća je pokrenuta upravo iz uredništva *Liječničkoga vjesnika* 1938., potom krajem 1960. i početkom 1970-ih.

Proces prikupljanja građe za hrvatsku medicinsku terminologiju bio je dugotrajan i utjecao je na promicanje svijesti o strukovnom nazivlju unutar šire medicinske zajednice. Dovoljno je spomenuti da su istaknuta imena koja su sudjelovala u promicanju medicinske terminologije bila članovi Zbora, suradnici uredništva, urednici *Liječničkog vjesnika* ili autori članaka, počevši od prvog urednika *Liječničkog vjesnika* Antuna Schwarz, preko Ivana Dežmana, Bože Peričića, Joze Arambašina i Milana Nemičića do Vladimira Loknara i Branka Erdeljca u novije vrijeme. Dobro je poznato da je upravo Padovanov kapitalni rječnik *Enciklopedijski rječnik humanog i veterinarskog medicinskog nazivlja* (Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Leksikografski zavod Miroslav Krlež, Zagreb, 2006.) okupio kao suradnike i brojne članove Zbora i članove uredništva *Liječničkoga vjesnika*. U tom smislu moguće je istaknuti činjenicu da su mnogi suradnici ovog projekta proizašli iz kruga liječnika senzibiliziranih jezičnom problematikom i saznanjima iz poticajnih rasprava ispisanih na stranicama *Liječničkog vjesnika*.

Za razliku od ranijih razdoblja, kada se naglasak stavljao na prikupljanje građe za hrvatsko medicinsko nazivlje, u novijim razdobljima aktualnije su rasprave vezane uz ispravno pisanje dijagnoza, uporabu latini-zama, korektno korištenje dvojbena naziva, izbjegavanje tuđica i slično. U tom smislu zamjetan je i određeni kontinuitet problematike (ne)pravilnog pisanja s kojom se uredništva suočavaju sve do danas. Osobito se to odnosi na nepoštivanje pravila funkcionalnog stila znanstvenog diskursa, nekritičko preuzimanje gramatičkih konstrukcija iz stranih jezika (danas najčešće iz engleskog), pogrešno pisanje decimalnih bro-

jeva i kratica, korištenje nepotrebnih tuđica umjesto uvriježenih hrvatskih termina i slično. Intenzitet nazočnosti jezičnih rasprava varira; najsnažniji je bio u uređivačkim razdobljima Tihomila Beritića, Predraga Drobnjaka, Ivana Bakrana i Nade Čikeš.

Premda se o ispravnom pisanju članaka na stranicama *Liječničkoga vjesnika* raspravlja u kontinuitetu, formalni lektorski zahvati nisu bili iskazivani u impresumu ovog časopisa sve do uređivačkog razdoblja Predraga Drobnjaka, kada se najprije u impresum uvodi ime korektora (Branko Erdeljac, br. 1 i 2, 1975.), zatim lektora i korektora (Branko Erdeljac, od br. 3 do br. 10, 1975.), da bi se naposljetku navodile odvojene uloge lektora i korektora (lektor Branko Erdeljac, korektor Marija Bošnjak, od br. 10, 1975.). *Liječnički vjesnik* imao je naime kao suradnike čak dvojicu liječnika koji su svojim širim interesom obogatili njegov sadržaj znanjem i raspravama vezanim uz jezik i njegovu uporabu u struci: Vladimira Loknara i Branka Erdeljca. Spajajući svoje interese – medicinu i jezik – učinili su stranice *Liječničkog vjesnika* i jezično pravilnijima.

Jezič je pokazatelj pripadnosti, vještine i načina prezentacije misli i poruka i oblikuje osobnost i identitet pojedinaca, struka i nacije. Te su odrednice, kao što se to pokazalo i u ovome radu, bile ključne u njegovanju i promicanju hrvatskog jezika na stranicama *Liječničkoga vjesnika*, u tekstovima njegovih uredništava i autora.

Sve navedeno ukazuje na neupitnu potrebu daljnjeg rada na unaprjeđivanju hrvatskoga strukovnog jezika i medicinskog nazivlja u sklopu *Liječničkog vjesnika* te poticanja osobito mlađih liječnika na ispravno pisanje i redovito objavljivanje medicinskih tekstova i na hrvatskom jeziku.

LITERATURA

1. Pasini D. Hrvatski jezik od nacionalne retorike do suvremene proze. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada; 2019.
2. Szabo A. Hrvatske središnje preporodne institucije na zagrebačkom Gradecu i njihov utjecaj na modernizaciju u razdoblju 1835.–1848. godine. U: Kampuš I, ur. Zagrebački Gradec 1242.–1850. U povodu 750. obljetnice "Zlatne Bule", Zagreb 1992. Zagreb: Grad Zagreb; 1994, str. 393–407.
3. Dežman I. Predgovor. U: Dežman I. Rječnik liječničkoga nazivlja. Zagreb: Jugoslavinska akademija znanosti i umjetnosti; 1868, str. III.
4. Bratulić, Josip. O hrvatskom identitetu, neposredno. U: Lukić Z, Skoko B. Hrvatski identitet. Zagreb: Matica hrvatska; 2011.
5. Brkić Midžić S, Fatović-Ferenčić S. Vizualni identitet *Liječničkog vjesnika* od osnutka 1877. do danas. *Liječ Vjesn.* 2022; 144(5–6):173–89.
6. Čačković M. Rasprava uz hrvatsko nazivlje. *Liječ Vjesn.* 1897; 19(2):70–71.
7. Rakovac L. Kako se hrvatski zove „Gicht“? *Liječ Vjesn.* 1902; 24(7):260–1.
8. Čačković M. Odgovor urednika. *Liječ Vjesn.* 1902;24:261.
9. Peričić B. Nazivi za neke dijelove organa za disanje. *Liječ Vjesn.* 1912;34(1):13–15.

10. *Arambašin J.* Razgovori o hrvatskom medicinskom nazivlju. *Liječ Vjesn.* 1912;34(3):103–4.
11. *Peričić B.* Naziv za gornji i donji ud. *Liječ Vjesn.* 1912;34(4):145–7.
12. *Peričić B.* Malo medicinske terminologije. *Liječ Vjesn.* 1928; (Stal Glas prilog br. 2–3):31–2.
13. *Thaller L.* Riječnik medicinskih naziva. *Liječ Vjesn.* 1923;45(10):401.
14. *Izvanredna glavna skupština Zbora održana 26. listopada 1928.* *Liječ Vjesn.* (Staleški glasnik) 1928; 50:366–8.
15. *Izvještaj urednika Liječničkog vjesnika dra A. Vuletića.* *Liječ Vjesn* 1937;59(3):115–6.
16. *Uredništvo.* Građa za medicinsku terminologiju. *Liječ Vjesn.* 1938;60(2):89.
17. *Uredništvo.* Građa za medicinsku terminologiju. *Liječ Vjesn.* 1942;64(6):223.
18. *Perović D.* O novoj latinskoj terminologiji u anatomiji. *Liječ Vjesn.* 1939;61:603–6.
19. *Sušić Z.* Osnove hrvatske psihijatrijske terminologije (predavanje). *Liječ Vjesn.* 1940;62(12):670.
20. *Hauptmann E, Črepinko I, Ljubimir K.* Problemi terminologije, klasifikacije i pouzdanosti citomorfološke dijagnostike akutnih leukemija. *Liječ Vjesn.* 1978;100(6):361–3.
21. *Savezni komitet za rad, zdravstvo i socijalnu zaštitu, Komisija za opojne droge.* Prijedlog definicija ključnih izraza na području zloupotrebe opojnih droga. *Liječ Vjesn.* 1982;104(11–12):545–6.
22. *Peroš-Golubičić T.* Auskultacija pluća; vještina stara, tumačenja i terminologija nova. *Liječ Vjesn.* 1994;116(11–12):308–14.
23. *Jušić A.* Što je moderna hospicijska skrb ili palijativna medicina? *Liječ Vjesn.* 1995;117(5–6):146–9.
24. *Vodanović M.* Projekt HRANAFINA – hrvatsko anatomsko i fiziološko nazivlje. *Liječ Vjesn.* 2012;134(9–10):297–8.
25. *Dugački V.* Prvi hrvatski medicinski rječnik dr. Ivana Dežmana (prigodom 125. obljetnice). *Liječ Vjesn.* 1993;115(7–8):252–4.
26. *Belicza B.* Mjesto i uloga J. B. Lalangua u razvoju zdravstvenog prosvjećivanja i hrvatske medicinske terminologije na području sjeverne Hrvatske u 18. stoljeću. *Liječ Vjesn.* 1976;98(4):211–5.
27. *Čepulić V.* Prvi pokušaj naše medicinske terminologije. *Liječ Vjesn.* 1940;62(10):510–11.
28. *Dugački V.* Mitologija u medicinskoj terminologiji. *Liječ Vjesn* 1963;85(6):649–58.
29. *Posinovec J.* Histologija i embriologija u djelu Dra. Ante Schwarza (u povodu 100. obljetnice njegove smrti). *Liječ Vjesn.* 1980;102(4):208–10.
30. *Posinovec J.* O hrvatskom stomatološkom nazivlju u drugoj polovici XIX. stoljeća. *Liječ Vjesn.* 1980;102(5):282–3.
31. *Lukenda J, Biočina-Lukenda D.* Stent, endovaskularna proteza, mrežica ili podupirač? Što bi na to sve rekao britanski stomatolog Charles Stent (1807.–1885.)? *Liječ Vjesn* 2009;131(1–2):30–3.
32. *Keros P.* Sekcija za hrvatski medicinski jezik. U: Keros P, ur. Zbornik liječnika Hrvatske 1874 – 1974. Zagreb: Zbor liječnika Hrvatske; 1974, str. 237–8.
33. *Pravilnik o radu Sekcije za hrvatski medicinski jezik Zbora liječnika Hrvatske.* *Liječ Vjesn.* 1969;91(6):684–5.
34. *Novosadski dogovor.* U: Iz povijesti hrvatskoga jezika [Internet]. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikovlje; 2022. <http://ihj.hr/iz-povijesti-novosadski-dogovor/70/>. Pristupljeno 3. 5. 2022.
35. *Beritić T.* Medicinska terminologija u svjetlu novog pravopisa. *Liječ Vjesn.* 1961;83(4):390–92.
36. *Glavan I.* Pravopis u medicinskoj terminologiji. *Liječ Vjesn.* 1961;83(9):976.
37. *Dürriegl T.* I ne samo pravopis... *Liječ Vjesn.* 1961;83(9):976–7.
38. *Glesinger L.* O nekim anomalijama našega medicinskog jezika. *Liječ Vjesn.* 1965;87(10):1127–33.
39. *Antonin B.* Medicinski jezik. *Liječ Vjesn.* 1966;88(5):567–8.
40. *Dugački V.* O pravilnom pisanju dijagnoza. *Liječ Vjesn.* 1967; 87(2):184–5.
41. *Friščić V.* Terminološki rječnik. O izradbi rječnika hrvatskog medicinskog nazivlja. *Liječ Vjesn.* 1973; 95(1):43–4.
42. *Friščić V.* Jezična izgradnja u hrvatskom medicinskom nazivlju. *Liječ Vjesn.* 1967;87(6):477–9.
43. *Friščić V.* O potrebi i osnovi za normiranje medicinskog nazivlja. *Liječ Vjesn.* 1968;88(7):679–87.
44. *Friščić V.* Dvije značajne obljetnice hrvatske medicinske književnosti. *Liječ Vjesn.* 1968;88(12):1263–6.
45. *Friščić V.* O izradbi rječnika hrvatskog medicinskog nazivlja. *Liječ Vjesn.* 1973;95(1):43–6.
46. *Friščić V.* Građa za medicinski terminološki rječnik. *Liječ Vjesn.* 1973;95(2):106–8.
47. *Loknar V.* Predgovor. Teme iz medicinskog nazivlja. Zagreb: Jugoslavenska medicinska naklada; 1988., str. 5–6.
48. *Loknar V.* Bilješke iz medicinskog nazivlja (11). *Liječ Vjesn.* 1980;102(2):105.
49. *Loknar V.* Bilješke iz medicinskog nazivlja (14). *Liječ Vjesn.* 1980;102(7–8):459.
50. *Loknar V.* Bilješke iz medicinskog nazivlja (15). *Liječ Vjesn.* 1980;102(10):580.
51. *Loknar V.* Bilješke iz medicinskog nazivlja (16). *Liječ Vjesn.* 1981;103(1):48.
52. *Loknar V.* Bilješke iz medicinskog nazivlja (17). *Liječ Vjesn.* 1981;103(4–5):223.
53. *Loknar V.* O enzimu i grčkom zeta. *Liječ Vjesn.* 1982;104(2):80.
54. *Babić S.* O pridjevima od molekula i dijalekt i jednom općem pravilu. *Liječ Vjesn.* 1986;108(7–8):343.
55. *Babić S.* Sida kao jezični problem. *Liječ Vjesn.* 1988;110(6–7):239.
56. *Erdeljac B.* O nekim pojavama u hrvatskome medicinskom jeziku. *Liječ Vjesn.* 1996;118(5–6):142.
57. *Čikeš N.* Uloga „Liječničkog vjesnika“ u izobrazbi hrvatskih liječnika. *Liječ Vjesn.* 1999;121(1):1–3.
58. *Anić B.* Verba volant, scripta manent. *Liječ Vjesn.* 2005;127(1–2):1–3.
59. *Loknar V.* Umjesto uvoda. U: Loknar V. Teme iz medicinskog nazivlja. Zagreb: Jugoslavenska medicinska naklada; 1988., str. 11–16.
60. *Loknar V.* Rječnik latinskoga i hrvatskoga medicinskoga nazivlja. Zagreb: Medicinska naklada; 2003.
61. *Padovan I, ur.* Enciklopedijski rječnik humanog i veterinarskog nazivlja. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Leksikografski zavod Miroslav Krleža; 2006.
62. *Poljak Ž.* Hrvatsko medicinsko nazivlje. U povodu Loknarova Rječnika latinskoga i hrvatskoga medicinskog nazivlja. *Liječ Vjesn.* 2007;129(3–4):106–7.
63. *Gjuran-Coha A.* Terminologizacija jezika medicinske struke. *Medicina fluminensis.* 2011;47(1):4–14.